

НАЗВЫ ЛЯСНЫХ, САДОВЫХ І ПАРКАВЫХ ДРЭЎ І ІХ ПЛАДОЎ У ГАВОРКАХ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

Мова цесна звязана з усімі праявамі жыцця чалавека і здольна даваць назвы разнастайным паняццям, з’явам, прадметам рэчаіснасці. Прыродазнаўчая лексіка адносіцца да найбольш старажытнай. Яна пачала фарміравацца ў агульнаіндаеўрапейскі і агульнаславянскі перыяды. Прычынай яе ўзнікнення стала развіццё збіральніцтва, палявання, рыбнай лоўлі, бортніцтва, а пазней земляробства і жывёлагадоўлі.

Аб’ектам нашай увагі сталі назвы лясных, садовых і паркавых дрэў і іх пладоў, распаўсюджаныя на тэрыторыі Гомельскай вобласці.

На тэрыторыі Гомельшчыны сустракаюцца шматлікія назвы берасту, ці вяза грабалістага, ‘дрэва або куст з цёмна-шэрай глыбока патрэсканай карой, багатай дубільнымі рэчывамі’. На Тураўшчыне зафіксавана найменне *бераст*, у Гомельскім раёне – *лём*, у Ельскім – *лімак*, на Мазыршчыне – *лімень*, у Рагачоўскім раёне – *ляміна* [1, с. 11].

Вольха – ‘лісцёвае дрэва з цёмна-бурай з неглыбокімі трэшчынамі карой, драўніна якой мае чырванаваты колер’ – у Лельчыцкім раёне мае назву *алеха*, а на Мазыршчыне – *алешчына* [1, с. 13].

Хмызняковыя, кустовыя і паўкустовыя віды вярбы – ‘расліна з разложыстымі гнуткімі галінамі і вузкім ліцем’ – у Жыткавіцкім раёне называюцца *іва*, *івіна*, *лоза*. На Нараўляншчыне выкарыстоўваецца памяншальная назва *лузка*. На Лоеўшчыне можна пачуць слова *луціца* – ‘добрая лаза’. Белую вярбу на Жыткаўшчыне і Мазыршчыне называюць *ветла*, *вётла*, *вецёлка*, а для абазначэння белай вярбы, якая расце на пяску, служыць найменне *пескавая ветла*. У Нараўлянскім раёне кустовы від вярбы называецца *молаж*, а ў Мазырскім – *шылега*, у Брагінскім – *шыльга*. У Петрыкаўскім, Ельскім і Лоеўскім раёнах сустракаюцца найменні *шылега* і *шыляга*, у Кармянскім – *шыгалле*, а на Жыткаўшчыне – *сілега* [1, с. 15-16].

Для абазначэння дрэва або куста з касцянкападобнымі салодкімі пладамі ад белаватага да цёмна-фіялетавага колеру на Тураўшчыне

выкарыстоўваюцца назвы *шаўкавіца* і *шаўковіца*, а ў Жыткавіцкім раёне – варыянт *шоўкавіца* [1, с. 27].

Дрэва з вялікімі пяцілопасцевымі лістамі і крылатымі плодзікамі ў Жыткавіцкім называюць *явар*, у Лоеўскім – *явар* ці *яварына*, а ў Лельчыцкім – *явор* [1, с. 30].

У Жыткавіцкім раёне выкарыстоўваюцца разнастайныя найменні для абазначэння гатункаў грушы ‘фруктовае дрэва з сакавітымі салодкімі пладамі ў форме акруглага конуса і яе пладоў’: *баба* ‘груша-бэра’, *дулёўка*, *дуляваха* ‘невялікая даўгаватая груша’, *гніліца* ‘плод дзікай грушы’, *давуха* ‘даўкая груша’, *зімавуха* ‘гатунак позніх груш’, *камяніца* ‘гатунак груш з цвёрдай сярэдзінай’, *панна*, *рабеніца*, *рэпанка* ‘гатунак груш сярэдняй велічыні’, *смялянка* ‘гатунак асенніх груш’, *спасаўка* ‘гатунак груш, якія паспяваюць да Спаса’. Познія кісла-салодкія грушы на Брагіншчыне называюць *вінёўка*, а ў Лельчыцкім раёне – *вашыўка*. У Гомельскім раёне вядомы такія назвы, як *гнілка* ‘падгнілая груша’, *грушыца* ‘гатунак ранніх груш’, *касцянка* ‘гатунак груш, у якіх многа дробных костачак’, *лежанка* ‘груша, якая пэўны час ляжала’. Вядомы на Гомельшчыне і такія гатункі грушы, як *крымка* (Лоеўскі), *лімонка* (Брагінскі), *малгажатка* (Нараўлянскі), *хунтоўка* ‘гатунак вялікіх салодкіх груш’ (Лельчыцкі, Нараўлянскі, Добрушскі) [1, с. 17-18].

Не меншай разнастайнасцю вызначаюцца і найменні відаў сліў ‘фруктовае дрэва з пладамі лідовага або жоўтага колеру з костачкай у сярэдзіне’. У Жыткавіцкім раёне вядомы назвы *вянгера*, *вянгерка*, *чарнасліў*. У Жлобінскім і Буда-Кашалёўскім раёнах выкарыстоўваецца найменне *краснасліва*, а ў Лельчыцкім калючую сліву называюць *сліва чорная* [1, с. 23].

Для наймення яблыні – ‘плодовага дрэва з ядомымі сакавітымі акруглымі пладамі (яблыкамі)’ – на Жыткаўшчыне ўжываюцца назвы *ябланы*, *яблань*, *яблонне* (зборнае) [1, с. 27]. Разнастайнасцю вылучаюцца найменні гатункаў яблыкаў і яблынь: *алехаўка* (Жыткавіцкі), *баравінка* (Буда-Кашалёўскі), *добры крэсцянін* ‘яблыня з буёнымі познімі пладамі’ (Жлобінскі), *зімоўка* ‘яблыня з познімі яблыкамі’ (Жыткавіцкі), *кіслічка* ‘яблыян-дзічка’ (Нараўлянскі), *ляскоўка* ‘лясная яблыня з кіслымі яблыкамі’ (Гомельскі), *малінаўка* ‘яблыня з буйнымі ружовымі кісла-салодкімі яблыкамі’ (Жлобінскі, Буда-Кашалёўскі), *налівашка*, *пятроўка* ‘белы наліў, папяроўка’ (Жыткавіцкі), *паненка* (Жыткавіцкі), *пепенка* (Жлобінскі, Жыткавіцкі), *піпен-шафран* (Буда-Кашалёўскі), *папяроўка* ‘яблыня з белымі або жоўтымі кісла-салодкімі яблыкамі’ (Нараўлянскі), *пяскоўка* (Жыткавіцкі), *хунтоўка* ‘яблыня з вялікімі

яблыкамі' (Жыткавіцкі), *цыганка* 'яблыня з чырвонымі бліскучымі яблыкамі (усходнепалескі рэгіён), *шлапак* (Чачэрска, Лоеўска), *шлапоўка* (Жыткавіцкі), *штрыфель*, *штрэфель*, *штрэхель* (Буда-Кашалёўска, Добрушска, Лоеўска) [1, с. 27-30].

Прыведзеныя прыклады сведчаць, што часцей за ўсё гатункі дрэў і іх пладоў утвараюцца марфалагічным спосабам з дапамогай суфіксаў –ыц-, –іц-, –анк-, –янк-, –енк-, –ёўк-, –аўк-, –оўк-, –к-, –ух-, –ах-.

Назвы лясных, садоў і паркавых дрэў, а таксама іх пладоў займаюць значнае месца ў лексічнай сістэме беларускіх гаворак, вызначаюцца разнастайнасцю і вялікай колькасцю варыянтаў, паколькі адны і тыя ж рэаліі ў розных месцах абазначаюцца па-рознаму.

Разгледжаныя найменні служаць крыніцай узбагачэння беларускай літаратурнай мовы, папаўняюць яе словамі з празрыстай семантыкай і відавочным эмацыянальным адценнем.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Раслінны свет: Тэматычны слоўнік / Склад. В. Дз. Астрэйка і інш.; навук. рэд. Л. П. Кунцэвіч. А. А. Крывіцкі. – Мн.: Беларуская навука, 2001. – 655 с.

Л. В. ПАПЛАЎНАЯ

(г. Гомель, УА "Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны")

ЛЕКСІЧНЫЯ СРОДКІ СТВАРЭННЯ ГІСТАРЫЧНАГА КАЛАРЫТУ Ў РАМАНЕ У. КАРАТКЕВІЧА "ХРЫСТОС ПРЫЗЯМЛІЎСЯ Ў ГАРОДНІ"

Беларускі народ мае багатую культурную спадчыну, звязаную з гістарычнымі асобамі, творчасць якіх набыла папулярнасць сярод чытачоў і займае пачэснае месца ў сучаснай айчынай і сусветнай літаратуры. Такой велічнай фігурай, якой ганарыцца беларускі народ, з'яўляецца Уладзімір Караткевіч. У сваіх творах аўтар імкнецца праўдзіва адлюстраваць гісторыю беларускага народа, яго культуру, традыцыі, што ў многім дасягаецца дзякуючы выкарыстанню ўстарэлай лексікі.

Устарэлая лексіка – неабходны матэрыял для стварэння гістарычнага каларыту ў мастацкіх творах, якія апавядаюць пра падзеі